

amennyire csak lehetséges, „web-baráttá” kell tenni termékeiket. Ezen a területen jócskán vannak még tennivalók. Akármint is hoz majd az adatátvitel fejlődése, az Internet mint adatszolgáltató multimédia hatékonyságának és életképességének jelenlegi legfőbb akadálya a rendszer lassúsága, lomhasá-

ga. A fenti korlátokkal együtt ez okozza azt, hogy az uralkodó online információellátás korszakának bekövetkezte még várat magára.

/OZER, J.: Talkin' 2000: will breakthrough Internet bandwidth sink CD-ROM? = EMedia Professional, 10. köt. 5. sz. 1997. p. 97-98./

(Kardos Krisztina)

Idejüket múlták a helyi CD-ROM hálózatok?

Számos jelentős szolgáltató, például az IAC, az EBSCO és a UMI már az Interneten távoli hozzáférést kínál teljes szövegű adatbázisaihoz. Érdekes-e ebben a helyzetben a könyvtárnak CD-ROM hálózatokra és adatbázisokra költeniük, ezt vizsgáljuk az alábbiakban.

Az elmúlt három évben a bostoni Massachusettsi Egyetem több mint 15 CD-ROM-kiadványra fizetett elő. Ezeket a Meridian cég Novell Netware felett működő CD-NET programcsomagja segítségével szolgáltatta. Ez alatt a három év alatt az oktatók és a diákok igényelték is a távoli hozzáférést, részben irodáikból, de elsősorban otthonaikból.

A rendszerüzemeltetők számos módszert próbáltak ki, dollárezereket költöttek a hálózatra, ennek ellenére az adatbázisokhoz való távoli hozzáférés nem volt zavartalan, ezért az egyetem arra kényszerült, hogy alternatív megoldásokkal próbálkozzon, biztosítandó a legnépszerűbb CD-ROM-kiadványok (*Periodical Index, Newspaper Abstracts, PsychLit, CINAHL, Business Index*) távoli hozzáférését.

Az elmúlt 12 hónapban néhány szolgáltató, például az IAC, az EBSCO, a UMI, a SilverPlatter és az OVID Technologies kezdte termékeit vagy távoli hálózaton (VAN) szolgáltatni, vagy a helyi szerverre feltölteni. Közös bennük, hogy valamilyen kliens-szerver technikát alkalmaznak. Az a kérdés merül fel ennek kapcsán, hogy ez a helyi CD-ROM hálózatok végét jelenti-e, vagy a két technika (kliens-szerver és CD-ROM LAN) párhuzamosan él-e egymás mellett egy darabig.

A teljes szövegű adatbázisokhoz való távoli hozzáférést jelenleg legalább három szolgáltató teszi lehetővé: az EBSCO, az Information Access Company (IAC) és a UMI. Ezek a vendorok, valamint a SilverPlatter kezdik megoldani adatbázisaik kölcsönös szolgáltatását. Előfizethet például egy könyvtár az IAC teljes szövegű adatbázisára a SilverPlatteren keresztül, hogy az intézményben közös keresőprogrammal használjanak minden adatbázist. A teljes szöveg mellett ezek az adatbázisok bibliográfiai információt és kivonatot is tartalmaznak.

A teljes szövegű adatbázisok koncepciója nem újdonság. A UMI évek óta tesz közzé adatbázisokat képi vagy teljes szövegű formában. Az új az, hogy ezek most az Interneten keresztül is elérhetők, így potenciálisan sokkal nagyobb felhasználói réteget szolgálhatnak. A SilverPlatter Electronic Reference Library (ERL) névre keresztelt megoldásával teszi lehetővé CD-ROM adatbázisainak távoli elérését.

Paul Nicholls egy tavalyi cikkében írja: „A CD-ROM mindig alkalmasabb volt publikációs és terjesztési eszköznek, mint keresésre. A könyvtárak a kis lemezek keresési képességeit a hálózat vég-ső lehetőségeiig kihasználták, sok esetben az anyagot a merevlemezre vitték, így utánozva az online rendszert, amit valójában kívántak, de nem engedhettek meg maguknak. A SilverPlatter adatbázisok Interneten történő szolgáltatása a hálózati infrastruktúrával kapcsolatos gondok egy részét áthelyezi az Internetre és az elektronikus kiadókra.”

Elektronikus források

Carol Tenopir olyan felmérés eredményét publikálta a *Library Journal*-ban, amelyben 1991 és 1994 között 96 könyvtárat mért fel. Legfontosabb megállapításai a következők voltak:

- 38%-ról 75%-ra nőtt azon könyvtárak aránya, ahol CD-ROM hálózatot telepítettek.
- A távoli adatbázisokban való végfelhasználói keresés aránya 45%-ról 66%-ra nőtt ugyanebben az időszakban.
- 36%-ról 74%-ra nőtt azon könyvtárak aránya, amelyeknek helyben vagy távolról elérhetően merevlemezre töltött adatbázisaik voltak. Ez azt jelenti, hogy nagymértékben érdeklődnek a nem CD-ROM alapú megoldások iránt is.

Karl Beiser a *Database*-ben megjelent cikkében új online hullámról ír, amelyben a CD-ROM-szolgáltatók kiszélesítik kínálatukat, kiterjesztve azt az online világra, elsősorban az Interneten elérhető szolgáltatásokra. Számos szolgáltatót és terméket említ meg, közéjük tartozik az OCLC FirstSearch, a SilverPlatter ERL, az EBSCO Ebscohost, a UMI

Proquest Direct, az IAC InfoTrac 2000 és Central 2000, a CDPlus/Ovid Technologies kliens-szerver megoldás. Ezek Interneten keresztül elérhető adatbázisok.

A folyóiratok teljes szövegű adatbázisainak távoli elérése

Három szolgáltató, az EBSCO, az IAC és a UMI ajánl távoli elérést teljes szövegű adatbázisokhoz, ezek azonban megoldásukban nagyban különböznek. Az egyetlen közös bennük az, hogy az ügyfél és a szolgáltató közötti kapcsolatra mind kliens-szerver technikát használnak az Interneten keresztül (TCP/IP). A szolgáltató szoftverének egy részét helyben az ügyfél számítógépére töltik, amely azután a kereséskor kapcsolatba lép a szolgáltatógéppel.

EBSCO: Az EBSCOhost rugalmas keresőrendszer, amely az Interneten keresztül érhető el. Mindenfajta keresési szinthez és berendezéshez jól igazodik.

Information Access Company: A Central 2000 tárolja az InfoTrac teljes indexét, a teljes szöveget, és az indexelt cikkek letapogatott képét is. A grafikus elemet tartalmazó cikkeket a felhasználó automatikusan eredeti formájában, képként kapja meg. A *Magazine ASAP*, a *Business ASAP* és az *Academic ASAP* keretében több mint 1100 folyóirat teljes szövege érhető el.

UMI: A Proquest Direct a UMI információszolgáltató rendszere, amely távoli hozzáférést biztosít adatbázisaihoz. Különböző formátumokban kapható meg az információ: bibliográfiai leírás, referátumok, teljes szöveg, kép. Ez utóbbi jó minőségben adja vissza a táblázatokat, fényképeket, illusztrációkat. A dokumentumszolgáltatásnak több módja van: fax, elektronikus, postai.

SilverPlatter: Az ERL (Electronic Reference Library) technika távoli hálózaton biztosítja a hozzáférést az összes fontos adatbázishoz az Interneten keresztül, a kliens-szerver megoldást alkalmazva. Az ERL különböző platformokról érhető el (PC: PCSPIRS, WinSPIRS, Macintosh: MacSPIRS, UNIX), és a Z39.50 szabvánnyal, valamint a HTTP protokollal egyaránt képes együttműködni.

A CD-ROM és a távoli adatbázisok

A teljes szövegű és CD-ROM adatbázisokhoz Interneten való távoli hozzáférés nagyon új elképzelés, amelynek számos előnye van a helyi CD-ROM hálózatokhoz képest. Ez a megoldás azonban annyira új, hogy a szolgáltatók most fejlesztik termékeiket annak érdekében, hogy a felhasználók könnyen hozzáférhessenek nagy mennyiségű információhoz. A négy említett cég közül három grafikus keresőrendszert céloz meg. Ez a felhasználók igénye is, mivel így kivághatják, letölthetik, kinyomtathatják a nekik szükséges szövegrészeket, megnézhetik az illusztrációkat.

Távoli hozzáférés

Eddig a CD-ROM hálózatokhoz való távoli hozzáférés nagyon nehézkes volt. Most azonban a Logcraft, a Meridian és egyéb cégek termékei bármilyen géptípusról lehetővé teszik a hálózatba kapcsolt CD-ROM-kiadványok távoli elérését. Ezek a hálózatok azonban továbbra is igénylik a helyi személyzet gondoskodását. Ezzel szemben az EBSCO, az IAC, a UMI, a SilverPlatter és az Ovid olyan új termékeket és megoldásokat kínálnak, amelyek a távoli hozzáférés egészen új koncepcióján alapulnak. Az egyre népszerűbb Internetet választották eszközü.

Sebesség

A CD-ROM-olvasók alapvetően nagyon lassú eszközök. A tipikus hozzáférési idő 180–220 ms körül van, a nagyszámítógépek lemezegységein ez az érték 10–12 ms. A gyors válaszadás nagyon fontos, mivel a felhasználók azonnal hozzá akarnak férni az információhoz.

Két tényezőt kell figyelembe vennünk a sebességgel kapcsolatban: a legnépszerűbb CD-ROM adatbázisokat hálózatban használják, ami azt jelenti, hogy egyszerre többen osztozkodnak rajtuk, ami még lassabbakká teszi őket, ugyanakkor csúcsidőben az Internet is nagyon lassú.

Dokumentumszolgáltatás

A teljes szövegű adatbázisokhoz való távoli hozzáféréssel a felhasználók közvetlenül hozzájuthatnak a teljes folyóiratcikkhez. Ezt különböző módon biztosítja a három szolgáltató.

Gépfüggetlenség

A távoli adatbázisokhoz való hozzáférés általában mindenféle géptípusról megvalósítható: PC-ről, Macintoshról, buta terminálról. Ez azért fontos, mert a felhasználók különböző technikai lehetőségekkel rendelkeznek, s nem lenne jó megoldás valamelyiket erőltetni.

Technikai ellátás

A CD-ROM hálózatok gondozását mindig házon belül kellett megoldani. A négy távoli adatbázist (EBSCOhost, Central 2000, Proquest Direct, ERL) a szolgáltatók gondozzák, s ezzel a hardver és szoftver gondozásának felelősségét elveszik a felhasználó intézményektől.

Felhasználói jogosítványok

A három szolgáltató, az EBSCO, az IAC és a UMI helyi jogosítványt nyújt a felsőoktatási intézményeknek a teljes szövegű adatbázisok elérésé-

hez. Ez nemcsak azt jelenti, hogy a teljes felhasználói közösség számára biztosít hozzáférést, de megszünteti annak igényét is, hogy helyben kelljen figyelni, hányan használják egyszerre az adatbázist. A CD-ROM formában szolgáltatott adatbázisok esetében az oktatási intézmény az engedélyezett felhasználók száma alapján kapja a számlát.

Copyright

Az EBSCO, az IAC és a UMI felhasználási szerződést kötött a teljes szöveggel szolgáltatott folyóiratokkal. Így a felhasználók nyugodtan ki-nyomtathatják, letölthetik a cikkeket, s nem kell a copyright miatt aggódniuk. Ez is fontos szempont a könyvtárvezetés számára, mivel az ezzel kapcsolatos felelősség is az információszolgáltatókra tevődik át.

Hozzáférés az illusztrációkhoz

A folyóiratok táblázatai, ábrái nagyon fontosak a felhasználók számára. Mindhárom szolgáltató (EBSCO, IAC, UMI) nagy gondot fordított erre.

Vezetési problémák

A könyvtárvezetőknek számos kérdést át kell gondolniuk, mielőtt távoli adatbázisokra előfizetnének. Ezek közé tartoznak az alábbiak is.

Az információ megtöbbszörözése

Annál a könyvtárnál, amelynek van helyi CD-ROM hálózata, és előfizet referáló és indexelő adatbázisokra is, átfedések mutatkozhatnak. A vezetésnek választania kell közülük a tartalom, a technikai szempontok, a használat könnyűsége, és – ami a legfontosabb – az ár alapján.

Technikai megfontolások

A könyvtárak saját OPAC-jait általában egy adott géptípusról lehet elérni. Figyelni kell arra, hogy a szolgáltatók terméke használható-e azon a géptípuson, amelyet a könyvtárban használnak.

Nyomtatott vagy számítógépes forma

Ha a könyvtár előfizet távoli teljes szövegű folyóirat-adatbázisokra, a vezetésnek el kell gondolkodnia azon, hogy lemondják-e a megfelelő nyomtatott folyóiratokat, vagy mindkét formát tartásák, ami megint csak duplikációt jelent. Elképzelhető, hogy a lemondott folyóiratok árából fedezik a távoli hozzáférést.

Archív számok

A nyomtatott formáról való lemondás megakadályozhatja a könyvtárát folyóirat-gyűjteménye fejlesztésében. Ez különösen lényeges abban az esetben, ha a könyvtár lemondja a távoli hozzáférést, és újra a nyomtatott lapot fizeti elő.

Munkafeladatok

A távoli adatbázisokhoz való hozzáférés megváltoztatja annak módját, ahogy a könyvtárosok kiszolgálják olvasóikat. Így például a tájékoztató könyvtárosnak meg kell tanulnia az új rendszert, az adatbázisok tartalmát, hogy mely folyóiratok érhetőek el, melyek nem stb.

Összefoglalás

A könyvtári technika új szakaszba érkezett a legutóbbi években. A Z39.50 szabvány bevezetése, az Internet népszerűsége, a kliens-szerver technika alkalmazása említendő meg ennek jeleként. Ahogy a felhasználók kezdik elvárni a távoli hozzáférést (virtuális könyvtár), ezek az új megoldások egyre fontosabbak lesznek az információszolgáltatásban.

A Z39.50 protokoll térnyerésével a felhasználóknak csak egy keresőrendszer használatát kell majd megtanulniuk, szemben a mai helyzettel. Egy új telekommunikációs szoftver elfogadása utat nyitott a szolgáltatóknak az Internet eléréséhez.

A kliens-szerver technika fejlődik, a hardver ára gyorsan csökken, a gépek egyre többre képesek. A CD-ROM szerver helyett a könyvtárak képesek lesznek olyan szervereket beszerezni, amelyeken keresztül a felhasználók több adatbázishoz férhetnek hozzá távolról.

Az információszolgáltatás költségei az eddigiekhez hasonlóan most is meghatározó tényezők lesznek. A múltban a távoli adatbázisokhoz való távoli hozzáférés rendkívül drága volt, ezek a költségek azonban egyre csökkennek, ahogy mind több könyvtár tér át erre a technikára. Egy távoli SilverPlatter adatbázisra való előfizetés díja például jelenleg már csaknem megegyezik azzal, amennyiért azt CD-ROM-on lehet megvásárolni.

/MEHTA, A.: Are CD-ROM LANs a thing of the past? = *Computers in Libraries*, 16. köt. 8. sz. 1996. p. 64–68./

(Murányi Péter)